

**Η ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗ ΜΕΤΑ ΤΗ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ 2001**

**Εργασία για το μάθημα ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ του
εαρινού εξαμήνου του ακαδημαϊκού έτους 2003-2004**

**ΚΟΥΚΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ
Α.Μ.1340200200236
ΕΞΑΜΗΝΟ ΦΟΙΤΗΣΗΣ:Δ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

<u>ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....</u>	<u>σελ. 3</u>
<u>Α΄ ΜΕΡΟΣ:ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ.....</u>	<u>σελ. 4</u>
<u>Ι) ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ</u> <u>ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ.....</u>	<u>σελ. 4</u>
<u>ΙΙ)ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ.....</u>	<u>σελ.5</u>
<u>ΙΙΙ)Η ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ 1975...σελ.6</u>	
<u>ΙV)Η ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ ΩΣ ΘΕΣΜΟΣ.....</u>	<u>σελ.7</u>
<u>V)Η ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ ΩΣ ΑΤΟΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ.....</u>	<u>σελ.8</u>
<u>VI)ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ.....</u>	<u>σελ. 9</u>
<u>VII)ΦΟΡΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ.....</u>	<u>σελ.10</u>
<u>VIII)ΠΕΔΙΟ ΙΣΧΥΟΣ.....</u>	<u>σελ.11</u>
<u>Β΄ ΜΕΡΟΣ:ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗ.....</u>	<u>σελ.13</u>
<u>Ι)ΕΝΝΟΙΑ.....</u>	<u>σελ.13</u>
<u>ΙΙ)ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗΣ ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗΣ.....</u>	<u>σελ.14</u>
<u> Α)ΔΗΜΟΣΙΑ ΩΦΕΛΕΙΑ.....</u>	<u>σελ.14</u>
<u> Β)ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΠΡΟΒΛΕΨΗ.....</u>	<u>σελ.15</u>
<u> Γ)ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗ.....</u>	<u>σελ.16</u>
<u>Γ΄ ΜΕΡΟΣ:ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗ ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ</u> <u>ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ 2001.....</u>	<u>σελ. 19</u>
<u>Ι)Σ17παρ.2 εδ. δ΄- ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΚΑΤΑΒΟΛΗΣ</u> <u>ΤΗΣ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗΣ.....</u>	<u>σελ.19</u>
<u>ΙΙ)Σ17παρ.2 εδ. ε΄- ΝΕΕΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΤΡΟΠΟ</u> <u>ΚΑΤΑΒΟΛΗΣ ΤΗΣ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗΣ.....</u>	<u>σελ.20</u>
<u>ΙΙΙ)Σ17παρ.2 εδ. γ΄- ΚΡΙΣΙΜΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟ ΤΗΣ</u> <u>ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗΣ.....</u>	<u>σελ.21</u>
<u>ΙV)Σ17παρ.4 εδ. γ΄- ΧΡΟΝΟΣ ΚΑΤΑΛΗΨΗΣ ΤΟΥ ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΟΥΜΕΝΟΥσ.22</u>	
<u>V)Σ17παρ.4 εδ. α΄- ΤΟ ΝΕΟ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗΣ</u> <u>ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗΣ.....</u>	<u>σελ.23</u>
<u>ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....</u>	<u>σελ.25</u>
<u>ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....</u>	<u>σελ.26</u>
<u>SUMMARY.....</u>	<u>σελ.26</u>
<u>ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ.....</u>	<u>σελ.27</u>
<u>KEY-WORDS.....</u>	<u>σελ.27</u>
<u>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....</u>	<u>σελ.28</u>
<u>ΑΡΘΡΑ.....</u>	<u>σελ.29</u>
<u>ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΜΕ ΤΟ ΣΧΕΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ ΣΤΟ</u> <u>ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ.....</u>	<u>σελ.29</u>

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Θέμα της εργασίας, όπως μαρτυρά και ο τίτλος της, είναι η αναγκαστική απαλλοτρίωση μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001. Η αναθεώρηση των διατάξεων του άρθρου 17 που αφορούν την αναγκαστική απαλλοτρίωση παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον τόσο απ' την πλευρά της σημασίας που παρουσιάζουν οι εν λόγω διατάξεις για το κοινωνικό σύνολο όσο και από την άποψη του τρόπου με τον οποίο μεθοδεύτηκε η αναθεώρησή τους, καθώς φαίνεται πως η χρονική συγκυρία (δηλ οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004) διαδραμάτισε το σημαντικότερο ρόλο στην όλη διαδικασία.

Το περιεχόμενο της εργασίας είναι χωρισμένο σε τρία κεφάλαια, κάθε ένα από τα οποία αποτελείται από περισσότερα υποκεφάλαια με τα οποία επιχειρείται διεξοδικότερη ανάλυση των επί μέρους ζητημάτων. Στο Α' ΜΕΡΟΣ παρουσιάζεται το δικαίωμα της ιδιοκτησίας μέσα από μια μικρή ιστορική ανασκόπηση, από τη θεμελίωση του στα διεθνή και εγχώρια νομικά κείμενα και από την ανάλυση του περιεχομένου του. Ο λόγος έκθεσης των παραπάνω σημείων σ' αυτήν την εργασία είναι κάτι περισσότερο από προφανές, μες και ο θεσμός της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης δε θα είχε νόημα και περιεχόμενο χωρίς την ύπαρξη του δικαιώματος της ιδιοκτησίας. Στο Β' ΜΕΡΟΣ εκτίθενται γενικά στοιχεία γύρω από το θεσμό της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης, όπως είναι ο ορισμός της έννοιας καθώς και οι προϋποθέσεις κήρυξής του. Το συγκεκριμένο κεφαλαίο με την παρουσίαση αυτών των γενικών στοιχείων αποσκοπεί στο να κατανοηθεί πληρέστερα το περιεχόμενο της αναθεώρησης του θεσμού της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης. Το Γ' ΜΕΡΟΣ αποτελεί και το κύριο μέρος της εργασίας καθώς είναι το κεφαλαίο το οποίο καταπιάνεται με τις αναθεωρημένες διατάξεις και στο οποίο ασκείται κριτική στο περιεχόμενο τους και στις συνθήκες κάτω από τις οποίες πραγματοποιήθηκε η αναθεώρηση. Στο τέλος της εργασίας υπάρχει το συμπέρασμα όπου ο γράφων εκθέτει τα αποτελέσματα της ερευνάς του.

Θεωρώ ότι η διάρθρωση είναι τέτοια ώστε ακόμη και κάποιος που δεν έχει έρθει προηγουμένως σε επαφή με το θέμα να μπορεί να εξάγει τα δικά του συμπεράσματα διαβάζοντάς τη.

Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Ι) ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Στην αρχική της μορφή η ιδιοκτησία, ένα από τα σπουδαιότερα ατομικά δικαιώματα, ήταν κοινή, φυλετική ή τουλάχιστον οικογενειακή δηλ νοούταν με τη μορφή της κοινοκτημοσύνης. Η επικράτηση της ατομικής ιδιοκτησίας ήρθε μετά τη βασική αναγνώριση της αυτοτελούς αξίας της ατομικής προσωπικότητας. Επομένως, η ατομική ιδιοκτησία προϋπέθετε μια σχετικά υψηλή πολιτιστική στάθμη. Τη σπουδαιότητα του ατομικού δικαιώματος της ιδιοκτησίας είχαν αναγνωρίσει οι οπαδοί της σχολής του Φυσικού Δικαίου, με επί κεφαλής τον Locke, οι οποίοι την χαρακτήριζαν μάλιστα σαν ένα από τα έμφυτα, αναπαλλοτρίωτα και αιώνια δικαιώματα του ανθρώπου που υπήρχαν πριν από το Κράτος και το δίκαιο που πηγάζει απ' αυτό¹. Αντίθετη υπήρξε η άποψη των θεολόγων του Μεσαίωνα (που ακολουθούσαν και οι Γάλλοι νομικοί του 17^{ου} αιώνα), σύμφωνα με την οποία μόνο ο Ηγεμών είχε δικαίωμα ιδιοκτησίας «Θεϊω Δίκαιο».

Το χαρακτηρισμό της ιδιοκτησίας κατά τη σχολή του Φυσικού Δικαίου υιοθέτησε για πρώτη φορά το Bill of Rights της Βιργινίας του 1776 (άρθρο 1) και το ακολούθησε η Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη της 26^{ης} Αυγούστου 1789, το άρθρο 2 της οποίας όριζε τα εξής «Σκοπός κάθε πολιτικής κοινωνίας είναι η διατήρηση των φυσικών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τα δικαιώματα αυτά είναι η ελευθέρια, η ιδιοκτησία, η ασφάλεια και η αντίσταση στη τυραννία». Επίσης, το άρθρο 17 της ίδιας Διακήρυξης όριζε ειδικότερα ότι «επειδή η ιδιοκτησία είναι δικαίωμα απαραβίαστο και ιερό, κανείς δε μπορεί να την στερηθεί, εκτός αν το απαιτεί προφανώς δημόσια ανάγκη, νόμιμα διαπιστούμενη, υπό τον όρο δικαίας και προηγούμενης αποζημίωσης». Έτσι, η Γαλλική Επανάσταση αντέδρασε στο φεουδαρχικό καθεστώς, που ίσχυε ως τότε, αναγνωρίζοντας την αστική ιδιοκτησία ως ένα από τα σπουδαιότερα ατομικά δικαιώματα και υιοθετώντας τις ιδέες των φυσιοκρατών, οι οποίες υπήρξαν αντίθετες με αυτές του Rousseau ο οποίος ήταν εχθρός της ατομικής ιδιοκτησίας και δίδασκε ότι «οι καρποί ανήκουν σε όλους και η γη σε κανέναν». Δεκαπέντε χρόνια αργότερα ο Γαλλικός ΑΚ του 1804² όριζε την κυριότητα ως το «δικαίωμα της εντελώς απεριόριστης χρήσεως και διαθέσεως ενός πράγματος, εφόσον δεν απαγορευτεί από το νόμο».

Η πέμπτη Τροπολογία του Συντάγματος των Ηνωμένων Πολιτειών που ψηφίστηκε το 1791 μνημονεύει την ιδιοκτησία αποφεύγοντας τις Γαλλικές ιδεολογικές διακηρύξεις και περιοριζόμενη στην απαγόρευση στερήσεως της ιδιοκτησίας ή

¹ Για τον κατά τον Locke άρρηκτο δεσμό Κράτους και ιδιοκτησίας, βλ. L. Dohn / Cl. Fritzsche, Φιλελευθερισμός – Συντηρητισμός, στη σειρά «Δίκαιο και Πολιτική-19», Παρατηρητής, 1992, σελ. 36 επ., επίσης Bland. Kriegel, Textes de philosophie politique classique, que sais-je ?, n° 2790/1993, PUF, σελ. 85 επ.

² Άρθρο 544 Code Civil

διαθέσεώς της για κοινή χρήση χωρίς τήρηση της νόμιμης διαδικασίας και καταβολή αποζημιώσεως³. Την ίδια γραμμή ως προς την αναγνώριση του απαραβίαστου της ιδιοκτησίας ακολούθησαν αργότερα τα Ευρωπαϊκά Συντάγματα με πρώτο το Σύνταγμα του Βελγίου του 1831.

Στον 21^ο αιώνα όμως, μετά το Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, τα νεώτερα συνταγματικά κείμενα έγιναν περισσότερο ελαστικά σχετικά με την προστασία της ιδιοκτησίας εξαιτίας της εξέλιξης των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών.

Στην Ελλάδα, τα Συντάγματα της περιόδου του υπέρ Ανεξαρτησίας Αγώνος διακήρυξαν την προστασία της ιδιοκτησίας, ενώ τα Συντάγματα του 1844 και του 1864 υιοθέτησαν την διατύπωση του άρθρου 17 της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του 1789, χωρίς όμως και να χαρακτηρίζουν την ιδιοκτησία σαν δικαίωμα ιερό και απαραβίαστο. Το 1911 η διάταξη συμπληρώθηκε και ορίστηκε ότι σε περίπτωση αναγκαστικής απαλλοτρίωσης η αποζημίωση καθορίζεται πάντοτε «δια της δικαστικής οδού», ενώ το Σύνταγμα του 1927 (άρθρο 19) όχι μόνο ανάθεσε αποκλειστικά στα τακτικά δικαστήρια τον προσδιορισμό της αποζημίωσης για αναγκαστική απαλλοτρίωση αλλά και αντιμετώπισε το θέμα των επιτάξεων. Το Σύνταγμα του 1952 (άρθρο 17) επανέλαβε αυτές τις διατάξεις, με τη προσθήκη μόνο διάταξης που αφορούσε στην ιδιοκτησία και την ιχθυοτροφική εκμετάλλευση και διαχείριση των μεγάλων λιμνών και των λιμνοθαλασσών. Τέλος, ριζικές αλλαγές έλαβαν χώρα με το Σύνταγμα του 1975, για τις οποίες περισσότερος λόγος γίνεται παρακάτω.

II) ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Εκτός από τη συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, στην οποία θα αναφερθούμε στη συνέχεια, σκόπιμο είναι να γίνει λόγος και για τη διεθνή κατοχύρωση της ιδιοκτησίας.

Κατοχύρωση της ιδιοκτησίας λοιπόν, παρέχεται με το άρθρο 17 της Οικουμενικής Διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου, καθώς και με το άρθρο 9 της Διακήρυξης των θεμελιωδών δικαιωμάτων και ελευθέρων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Επίσης κατά το άρθρο 222 της Συνθήκης της ΕΟΚ, «η παρούσα συνθήκη δεν προδικάζει με κανένα τρόπο το καθεστώς της ιδιοκτησίας στα κράτη μέλη». Συνεπώς το καθεστώς της ιδιοκτησίας, ο καθορισμός δηλ. του περιεχομένου και των περιορισμών της ιδιοκτησίας συμπεριλαμβανόμενων της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης και κρατικοποίησης, παραμένουν στην εξουσία των κρατών-μελών. Το δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων δέχεται όμως ότι το κοινοτικό δίκαιο προστατεύει την ιδιοκτησία και προβαίνει στο σχετικό έλεγχο των κοινοτικών οργάνων⁴. Αντιθέτως, το Διεθνές Σύμφωνο περί ατομικών δικαιωμάτων δεν αναφέρεται στην ιδιοκτησία.

Η σημαντικότερη για την Ελλάδα διεθνή κατοχύρωση της ιδιοκτησίας περιέχεται στο [Πρώτο] Προσθετό Πρωτόκολλο της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων

³ Amendment V: «...nor be deprived of life, liberty or property, without due process of law; nor shall private property be taken for public use, without just compensation»

⁴ ΔΕΚ 4/73, Nold, Συλλ. 1974, 491(507)

του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ)⁵ το οποίο στο άρθρο 1 ορίζει ότι «παν φυσικόν ή νομικόν πρόσωπον δικαιούται σεβασμού της περιούσιας του. Ουδείς δύναται να στερηθή της ιδιοκτησίας αυτού ειμή δια λόγους δημόσιας ωφελείας και υπό τους προβλεπόμενους, υπό του νόμου και των γενικών αρχών του διεθνούς δικαίου, όρους.

Αι προαναφερόμεναι διατάξεις δεν θίγουσι το δικαίωμα παντός Κράτους όπως θέση εν ισχύϊ Νόμους, ους ήθελε κρίνει αναγκαίον προς ρύθμισιν της χρήσεως αγαθών συμφώνως προς το δημόσιον συμφέρον ή προς εξασφάλισιν της καταβολής φόρων ή άλλων εισφορών ή προστίμων».

Η διάταξη αυτή έμοιαζε, για αρκετές δεκαετίες, να μην μπορεί να επιφέρει πρακτικά αποτελέσματα μιας και διακρίνεται από την ευρύτητα της διατύπωσής της καθώς και από την μεγάλη ευρύτητα των περιπτώσεων για τις οποίες επιτρέπει στο κράτος να επιφέρει περιορισμούς στην ατομική ιδιοκτησία. Επίσης, διακρίνεται από το γεγονός ότι επιτρέπει περιορισμούς στην ατομική ιδιοκτησία χωρίς να διαλάμβανε στο γράμμα της τίποτε για αποζημίωση ή αποκατάσταση του πληττομένου από τους θεμιτούς, έστω, περιορισμούς της ιδιοκτησίας του.

Σημαντική για την ερμηνεία της διάταξης υπήρξε η δημοσίευση της απόφασης Sporrong και Lonngath στις 23 Σεπτεμβρίου 1983. στην απόφαση αυτή το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ερμηνεύοντας τη διάταξη αφενός ως ενιαίο σύνολο που διέπεται από μια ratio η οποία δεν εξυπηρετείται με την απλή και μόνον συνδρομή ορισμένων τυπικών προϋποθέσεων και αφετέρου μέσα στο γενικότερο πλαίσιο και σύστημα της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων που παρέχει η ΕΣΔΑ, συνέδεσε τις διάφορες τυπικές προϋποθέσεις που διαλαμβάνει το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου με ένα στοιχείο ουσίας: την εύλογη ισορροπία ανάμεσα στις απαιτήσεις του γενικού συμφέροντος της κοινωνίας και στις απαιτήσεις της προστασίας του θεμελιώδους δικαιώματος της ατομικής ιδιοκτησίας⁶.

III) Η ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΣΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ 1975

Όπως είδαμε προηγουμένως θετική κατοχύρωση της ιδιοκτησίας περιείχαν μόνο τα επαναστατικά Συντάγματα, ενώ τα υπόλοιπα από το 1844 μέχρι το 1952⁷ περιορίζονταν στον ορισμό των προϋποθέσεων της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης και (πιο πρόσφατα) των άλλων περιορισμών ή προσβολών της ιδιοκτησίας⁸.

⁵ Η ΕΣΔΑ υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4/11/1950, ενώ το Πρώτο Πρωτόκολλο υπογράφηκε στο Παρίσι στις 20/3/1952. Η ΕΣΔΑ και το Πρώτο Πρωτόκολλο κυρώθηκαν από την Ελλάδα με τον ν.2329/1953, στη συνέχεια καταγγέλθηκαν από την δικτατορία στις 12/12/1969 και μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας επανακυρώθηκαν με το π.δ.53 στις 20/9/1974

⁶ Δρόσος Γ., Συνταγματικοί Περιορισμοί της Ιδιοκτησίας και Αποζημίωση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθηνά 1997, σελ. 55

⁷ Τα Συντάγματα αυτά είχαν ως υπόδειγμα το άρθρο 11 του Βελγικού Συντάγματος του 1831, το οποίο, με τη σειρά του, είχε ακολουθήσει το αμερικανικό προηγούμενο της Πέμπτης Συνταγματικής Αναθεώρησης του 1791.

⁸ Άρθρα 12 Συντ. 1844, 17 Συντ. 1864, 17 Συντ. 1909, 19 Συντ. 1927, 17 Συντ. 1952.

Το Σύνταγμα του 1975 ανακαίνισε ριζικά τις διατάξεις για την ιδιοκτησία θεσπίζοντας μια εντελώς νέα διάταξη, το άρθρο 17 παρ. 1 το οποίο ορίζει ότι: «Η ιδιοκτησία τέλει υπό την προστασία του Κράτους, τα δικαιώματα όμως που απορρέουν από αυτή δεν μπορούν να ασκούνται σε βάρος του γενικού συμφέροντος».

Με την διάταξη αυτή το Σύνταγμα θεσπίζει αφενός μια υποχρέωση του Κράτους να προστατεύει την ιδιοκτησία και αφετέρου θέτει ένα γενικότερο ερμηνευτικό κανόνα ο οποίος επηρεάζει και το περιεχόμενο των λοιπών συνταγματικών διατάξεων που αναφέρονται αναλυτικότερα στην ιδιοκτησία γιατί το ισχύον Σύνταγμα του 1975, εκτός από το άρθρο 17 παρ. 1, περιλαμβάνει ένα αρκετά αναλυτικό πλέγμα διατάξεων που αναφέρονται στην προστασία και την ρύθμιση του δικαιώματος της ιδιοκτησίας. Οι σχετικές διατάξεις επεκτείνονται σε διάφορα άρθρα του Συντάγματος κυρίως δε στις υπόλοιπες παραγράφους του άρθρου 17 καθώς και στα άρθρα 5, 12 παρ. 5, 18, 24, 105 παρ 2, 106, 107, 109, 117. Από αυτές ιδιαίτερη σημασία έχει η νέα γενική διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 η οποία αποτελεί την κεντρική διάταξη των οικονομικών συνταγματικών δικαιωμάτων και διασφαλίζει στον καθένα το δικαίωμα να συμμετέχει στην οικονομική ζωή της Χώρας, εφόσον δε προσβάλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη⁹. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ειδικότερη ελευθέρια του Αστικού Κώδικα που πηγάζει από το παραπάνω άρθρο είναι η ελευθέρια των συμβάσεων.

Επίσης για πρώτη φορά στο Σύνταγμα του 1975 γίνεται αναφορά ειδικά στην ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία με την παρ. 2 του άρθρου 106 το οποίο ορίζει: «Η ιδιωτική οικονομική πρωτοβουλία δεν επιτρέπεται να αναπτύσσεται σε βάρος της ελευθέριας και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας ή προς βλάβη της εθνικής οικονομίας». Με τη διάταξη αυτή το Σύνταγμα θέτει δυο βασικά κριτήρια για την οριοθέτηση της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας, ένα κοινωνικού και ένα οικονομικού χαρακτήρα. Το πρώτο κριτήριο σειστούν η ελευθέρια και η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, οι οποίες διαγράφουν τα κοινωνικά όρια της ανάπτυξης της ιδιωτικής οικονομικής πρωτοβουλίας. Με την οριοθέτηση αυτή, ειδικά για τον οικονομικό χώρο, το Σύνταγμα επιτάσσει την εφαρμογή της διαπροσωπικής ενέργειας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Το δεύτερο κριτήριο, η βλάβη της εθνικής οικονομίας είναι κυρίως οικονομικού χαρακτήρα¹⁰.

IV) Η ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ ΩΣ ΘΕΣΜΟΣ

Η ιδιοκτησία στο Σύνταγμα νοείται τόσο ως νομικός θεσμός όσο και ως ατομικό δικαίωμα. Η εσωτερική σχέση ανάμεσα στις δυο φύσεις της ιδιοκτησίας συνίσταται στο ότι το ατομικό δικαίωμα της ιδιοκτησίας προϋποθέτει το νομικό θεσμό της ιδιοκτησίας.

⁹ Άρθρο 5 παρ. 1 «...να συμμετέχει στη κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δε προσβάλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη.»

¹⁰ Δημητρόπουλος Ανδρ., Συνταγματικά Δικαιώματα – Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, Τόμος III, Γ' Έκδοση, Αθηνά 2004, σελ 352

Ως νομικός θεσμός «αποτελεί νομική δυνατότητα εξουσίες οικονομικών Αγάθων δια τα άτομα γενικώς και αφερημενως», περιλαμβάνει δε «όλας τας νομικάς δυνατότητας ιδιοκτησιακής εξουσίας»¹¹.

Η θεσμική εγγύηση της ιδιοκτησίας σημαίνει ότι η ιδιωτική ιδιοκτησία ως θεσμός (ανεξάρτητα δηλ από ορισμένα πρόσωπα ή πράγματα) είναι συνταγματικά διασφαλισμένη. Η εγγύηση αυτή στρέφεται προς το νομοθέτη και τον υποχρεώνει να θεσπίσει ένα πυρήνα κανόνα δικαίου που καθιστούν δυνατή την ύπαρξη, λειτουργικότητα και ιδιωτική ωφελιμότητα¹², κάθε αυτήν και εν σχέσει προς άλλες συνταγματικές διατάξεις. Η θεσμική εγγύηση σημαίνει ιδίως ότι η ιδιωτική ιδιοκτησία δεν μπορεί στο σύνολό της ή κατά το κύριο μέρος, να μετατραπεί σε δημόσια· η κρατικοποίηση και αναγκαστική απαλλοτρίωση επιτρέπονται μόνο σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, υπό τους ουσιαστικούς και διαδικαστικούς όρους που προβλέπουν το Σύνταγμα και οι σύμφωνοι με αυτό νόμοι. Ούτε, εξάλλου, μπορούν οι κοινωνικοί περιορισμοί (επιφυλάξεις υπέρ του γενικού συμφέροντος) να ενισχυθούν σε βαθμό που να αποδυναμώνουν την ιδιωτική ιδιοκτησία εν γένει¹³.

Την Συνταγματική προστασία της ιδιοκτησίας ως θεσμού αναγνωρίζει και η νομολογία του ΣτΕ. Στις αποφάσεις 3521 και 3522/1992 οι Ολομέλεια του ΣτΕ αποφάνθηκε ότι «η προστασία της ιδιοκτησίας που προκύπτει από το άρθρο 17 του Συντάγματος, δεν καλύπτει μόνο την απλή ύπαρξη αυτής, αλλά, κατά κανόνα, εγγυάται αυτήν ως νομικό θεσμό με το κατά περιουσιακό δικαίο περιεχόμενό του δηλ η προστασία αυτή περιλαμβάνει επίσης την ανεμπόδιστη και κατά αποκλειστικότητα χρήση και κάρπωση του πράγματος, και, κατ' επέκταση, προκειμένου περί αστικού ή αγροτικού ακίνητου, και το δικαίωμα του ιδιοκτήτη να το προφυλάσσει από παρεμβάσεις τρίτων, με την γύρωθεν περιφραγή του που αποτελεί υλική ενέργεια συνδεδεμένη, κατά την φύση του πράγματος, άρρηκτα με την έννοια της ιδιοκτησίας και μάλιστα με την εξουσία της χρήσης του κατ' αποκλειστικότητα»¹⁴.

V) Η ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ ΩΣ ΑΤΟΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ

Περιεχόμενο του συνταγματικού δικαιώματος της ιδιοκτησίας είναι η εξουσιαστική σχέση ανάμεσα σ' ένα υποκείμενο (τον φορέα του ατομικού δικαιώματος της ιδιοκτησίας) και ένα αγαθό με οικονομική αξία (ιδιοκτησιακή σχέση)¹⁵. Καταλαμβάνει δε κάθε μορφή εξουσιών χρήσης ή απόλαυσης και διάθεσης¹⁶ που εντάσσονται στην έννοια της ιδιοκτησίας. Το συνταγματικό δικαίωμα της ιδιοκτησίας θεμελιώνει, κατ' αρχήν, αξίωση έναντι της δημόσιας εξουσίας – θεσπίζοντας και αντίστοιχη υποχρέωσή της – να μην επεμβαίνει στην ιδιοκτησιακή σχέση, παρά μόνο στην έκταση που το επιτρέπει το Σύνταγμα. Επίσης το συνταγματικό δικαίωμα της ιδιοκτησίας θέτει τα πλαίσια μέσα στα οποία είναι συνταγματικά επιτρεπτό να

¹¹ Κασσιμάτης Γ., Η συνταγματική έννοια της ιδιοκτησίας, 1974, σελ. 210. Βλ. επίσης Κασσιμάτη Γ., Τα συνταγματικά όρια της ιδιοκτησίας, 1972, σελ 21 επ.

¹² Πρβλ. H-J. Papier, εν Maunz/Durig, Grundgesetz Kommentar, άρθρο 14 (Σεπτεμβριος 1983), αρ. 11

¹³ Δαγτόγλου Π. Δ., Συνταγματικό Δίκαιο – Ατομικά Δικαιώματα τ. Β', Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1991, σελ 899

¹⁴ ΣτΕ 3521 – 2 /1992 (Ολ.), ΙΘ' ΤοΣ (1993), 166

¹⁵ Δρόσος Γ. ,ο.π. , σελ 134

¹⁶ Κασσιμάτης Γ. , ο.π. , σελ. 212 - 213

επέλθουν περιορισμοί «νόμιμοι» - δηλ επιφερόμενοι δυνάμει νομοθετικής ή κανονιστικής πράξης της δημόσιας εξουσίας¹⁷.

VI) ΈΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Ενώ παλαιότερα (19^{ος} – αρχές 20^{ου} αιώνα) υπήρχε σύγχυση τις έννοιες της ιδιοκτησίας με την έννοια της κυριότητας¹⁸ του αστικού δικαίου, κάτι τέτοιο δε φαίνεται να συμβαίνει σήμερα ούτε στη θεωρία¹⁹ αλλά ούτε και στη νομολογία²⁰. Ο συντακτικός νομοθέτης προστατεύει κάθε εμπράγματη εξουσία. Στο περιεχόμενο της ιδιοκτησίας ανήκει επομένως, η κυριότητα αλλά και όλα τα περιορισμένα εμπράγματα δικαιώματα.

Ζήτημα υπάρχει εάν η έννοια της κατά το Σύνταγμα ιδιοκτησίας περιλαμβάνει τα εμπράγματα και τα ενοχικά δικαιώματα ή εάν περιλαμβάνει τα μόνο τα εμπράγματα. Κατά την πάγια ως τώρα νομολογία των ελληνικών δικαστηρίων η συνταγματική προστασία της ιδιοκτησίας περιορίζεται στα εμπράγματα και δεν καλύπτει ενοχικά δικαιώματα, π.χ. συμμετοχή σε επιχειρήσεις ή δικαιώματα επί τραπεζικών καταθέσεων²¹. Επί μετοχών π.χ. προστατεύεται το εμπράγματο δικαίωμα του μέτοχου δηλ η κυριότητα πάνω στο χαρτί της μετοχής, αλλά όχι και τα δικαιώματα που ενσωματώνονται στο χαρτί αυτό (δηλ τα ενοχικά δικαιώματα του μέτοχου)²². Η άρνηση των δικαστηρίων να συμπεριλάβουν στην έννοια της ιδιοκτησίας και τα ενοχικά δικαιώματα επηρεάζεται σημαντικά από τη σκέψη ότι στην αντίθετη περίπτωση η αναγκαστική απαλλοτρίωση θα περίπιπτε πράγματι σε αχρησία λόγω του υπερβολικού κόστους που θα συνεπαγόταν²³. Διεθνώς επικρατεί η αντίθετη άποψη, δηλαδή η ευρεία έννοια της ιδιοκτησίας που περιλαμβάνει και τα ενοχικά δικαιώματα. Βαθμιαίως η άποψη αυτή διαδίδεται και στη χώρα μας²⁴, γεγονός το οποίο δε φαίνεται όμως να έχει επηρεάσει και την νομολογία.

Ενδείξεις για τη μεταστροφή της θέσης της νομολογίας υπάρχουν μετά την πρωτοποριακή απόφαση 40/1998 του Αρείου Πάγου, ο οποίος επικαλούμενος το άρθρο 1 του Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και τη συναφή νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου δέχτηκε ότι στην προστατευόμενη «έννοια της περιούσιας περιλαμβάνονται όχι μόνο τα εμπράγματα δικαιώματα, αλλά και όλα τα δικαιώματα “περιουσιακής φύσεως” και τα κεκτημένα “οικονομικά συμφέροντα” και ότι συνεπώς καλύπτονται έτσι τα ενοχικά περιουσιακά δικαιώματα και ειδικότερα απαιτήσεις...».

¹⁷ Δρόσος Γ., ο.π., σελ 135

¹⁸ «η αναγνωριζόμενη από το νόμο άμεση, απόλυτη και καθολική εξουσία πάνω στο πράγμα» Γεωργιάδης Απ., Εμπράγματο Δίκαιο, Ι, Αθήνα 1991, σελ 258

¹⁹ βλ. π.χ. Δημητρόπουλος Ανδρ., ο.π., σελ 352

²⁰ ΣτΕ 2705/1991

²¹ ΣτΕ 598/1953· Α.Π. 444/1969, ΝοΒ 1970, 33

²² ΣτΕ 1093/1987 και 1094/1987

²³ Δημητρόπουλος Ανδρ., ο.π., σελ. 352

²⁴ βλ. π.χ. Δαγτόγλου Π., ο.π. σελ. 901-902· Δρόσος Γ., ο.π. σελ. 130

VII) ΦΟΡΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΟΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Η προστασία του άρθρου 17 του Συντάγματος δεν διακρίνει μεταξύ φυσικών και νομικών προσώπων. Εξάλλου η κατοχύρωση του δικαιώματος της ιδιοκτησίας μόνο υπέρ των φυσικών προσώπων θα ήταν εντελώς αναχρονιστική, ανταποκρινόμενη σε δεδομένα άλλων εποχών που η εξάπλωση της ύπαρξης των νομικών προσώπων δεν είχε λάβει τη σημερινή μορφή. Τη σημερινή εποχή τους μεγαλύτερους ιδιοκτήτες αποτελούν οι εμπορικές εταιρίες, γενικά τα νομικά πρόσωπα.

Η συνταγματική κατοχύρωση ισχύει όμως μόνο για τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου. Αντιθέτως το Κράτος, ως νομικό πρόσωπο, δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να είναι φορέας του δικαιώματος ιδιοκτησίας διότι δεν είναι νοητό το Κράτος να έχει δικαίωμα έναντι του εαυτού του. Ατομική ιδιοκτησία κατά κυριολεξία το Κράτος δεν μπορεί να αποκτήσει και δεν μπορεί να γίνει λόγος για συνταγματική προστασία της κρατικής περιουσίας ή αναγκαστική απαλλοτρίωση αντικειμένου που ανήκει στο Κράτος²⁵.

Τα ίδια ισχύουν και για τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, τα οποία δεν μπορούν να είναι υποκείμενα του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, παρά μόνο όταν η σύσταση και η δράση τους αποτελούν εκδήλωση της συνταγματικά προστατευόμενης ελευθερίας των φυσικών προσώπων. Η ιδιοκτησία των ΝΠΔΔ έχει ως αποκλειστικό σκοπό την διευκόλυνση και εξυπηρέτηση της δραστηριότητας για την οποία έχουν συσταθεί και η οποία δεν αποτελεί βάση για την άσκηση ελευθερίας σε καμία περίπτωση²⁶. Επομένως δεν συντρέχει για τα ΝΠΔΔ η προστασία του άρθρου 17 του Συντάγματος²⁷.

Η θέση αυτή της νομολογίας επιβεβαιώθηκε πρόσφατα και με απόφαση του ΑΕΔ²⁸ στην οποία επαναλαμβάνεται κατά τρόπο σαφή πως η περιουσία των ΝΠΔΔ δεν αποτελεί ιδιοκτησία, αλλά τους παραχωρείται ως παρακολούθημα της αποστολής τους. Μία απόφαση Εφετείου²⁹ επεκτείνει την ανωτέρω θέση και στα νομικά πρόσωπα που συνιστώνται από το κράτος με τη μορφή ιδιωτικού δικαίου για την εξυπηρέτηση ειδικού κρατικού σκοπού ή για την άσκηση συγκεκριμένης δημόσιας υπηρεσίας, υπό την προϋπόθεση ότι τα νομικά αυτά πρόσωπα ασκούν λειτουργική αρμοδιότητα της δημόσιας διοίκησης και τελούν υπό την εξάρτηση και εποπτεία του κράτους.

Η ανωτέρω θέση ισχύει αναφορικά με την δημόσια περιουσία του κράτους και των ΝΠΔΔ.. Σε μία απόφαση του ΑΠ³⁰ επιχειρήθηκε η διάκριση μεταξύ της δημόσιας και ιδιωτικής περιουσίας του Δημοσίου και των δημόσιων νομικών προσώπων. Κατά την απόφαση αυτή έγινε δεκτό ότι ιδιωτική περιουσία των ΝΠΔΔ, κατά της οποίας επιτρέπεται κατάσχεση, είναι το σύνολο των περιουσιακών στοιχείων, τα οποία παρέχουν στα νομικά αυτά πρόσωπα τα απαραίτητα μέσα για την αντιμετώπιση των αναγκών της λειτουργίας τους καθώς και οι απαιτήσεις, εκτός εάν αυτές πηγάζουν

²⁵ Δαγτόγλου Π.Δ., Ατομικά δικαιώματα τ. Β, σελ.912, Γέροντας ΑΠ., Διοικητικό Δίκαιο σελ. 358, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2004.

²⁶ Γέροντας ΑΠ., ο.π. σελ. 359.

²⁷ Στε 880/1952, 283/1995.

²⁸ ΑΕΔ 3096/2001.

²⁹ ΕφΘεσσαλ 1760/2000.

³⁰ ΑΠ 17/2002

από έννομη σχέση δημοσίου δικαίου ή αφορούν αντικείμενο που έχει ταχθεί για την εξυπηρέτηση ειδικού δημοσίου σκοπού. Στην ίδια απόφαση αναφέρεται ότι η ιδιωτική περιουσία του κράτους και των ΝΠΔΔ διέπεται από το ιδιωτικό δίκαιο και απολαμβάνει της συνταγματικής προστασίας του άρθρου 17 και κατά λογική αναγκαιότητα υπόκειται στην αναγκαστική εκτέλεση και την αναγκαστική απαλλοτριώση³¹.

Το άρθρο 17 του Συντάγματος δεν διακρίνει επίσης μεταξύ ημεδαπών και αλλοδαπών. Προστατεύεται επομένως και η ιδιοκτησία όχι μόνο των Ελλήνων, αλλά και των αλλοδαπών ή ανιθαγενών. Αυτό το συμπέρασμα αποτελεί τη συνέπεια του πανανθρώπινου χαρακτήρα του δικαιώματος, όπως προκύπτει από την κατοχύρωσή του και στις διεθνείς συμβάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου³².

Ο πανανθρώπινος χαρακτήρας του δικαιώματος της ιδιοκτησίας δεν επιτρέπει **καταρχήν** περιορισμούς σε βάρος των αλλοδαπών. Η νομοθεσία μας απαγορεύει την απόκτηση κυριότητας ή άλλων εμπράγματων δικαιωμάτων από αλλοδαπούς σε περιοχές που χαρακτηρίζονται ως «παραμεθόριες»³³, ³⁴. Από αυτό προκύπτει ότι ο νομοθέτης μπορεί να απαγορεύσει για λόγους δημόσιας ασφάλειας τη μεταβίβαση ιδιοκτησίας σε αλλοδαπούς. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι ο νομοθέτης, κατά την επιβολή περιορισμών στα δικαιώματα των αλλοδαπών, όπως άλλωστε και στις περιπτώσεις των δικαιωμάτων των ημεδαπών, δεσμεύεται συνταγματικά από την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας να σέβεται και να προστατεύει την αξία του ανθρώπου (άρθρο 2 παρ 1 Σ). Διακρίσεις σε βάρος αλλοδαπών που προσβάλλουν την αξία του ανθρώπου απαγορεύονται σε κάθε περίπτωση από το Σύνταγμα³⁵.

Όσον αφορά τους κοινοτικούς αλλοδαπούς οι περιορισμοί του δικαιώματος ιδιοκτησίας έχουν πλέον μικρή σημασία και πρέπει να επιβάλλονται, στο βαθμό που είναι δυνατό να επιβληθούν, από το νομοθέτη με ιδιαίτερη προσοχή ώστε να μην επέρχεται παραβίαση του Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Δικαίου και πιο συγκεκριμένα του δικαιώματος εγκαταστάσεως. Εξαιρέσεις είναι δυνατές στο μέτρο που δικαιολογούνται από λόγους δημόσιας τάξεως, δημόσιας ασφάλειας ή δημόσιας υγείας³⁶.

VIII) ΠΕΛΙΟ ΙΣΧΥΟΣ

Η ιδιοκτησία προστατεύεται από το άρθρο 17 έναντι επεμβάσεων του κράτους και των άλλων φορέων δημόσιας εξουσίας. Προστασία έναντι επεμβάσεων άλλων ιδιωτών παρέχεται από το ιδιωτικό και το ποινικό δίκαιο³⁷. Μόνο στις περιπτώσεις που το ιδιωτικό δίκαιο δεν παρέχει προστασία είτε επειδή ο νομοθέτης παρέλειψε να ασκήσει την υποχρέωσή του από το άρθρο 17 είτε επειδή την άσκησε πλημμελώς,

³¹ βλ. επίσης και ΑΠ 21/2001

³² Άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Άρθρο 17 της Οικουμενικής Διακήρυξης των δικαιωμάτων του ανθρώπου, άρθρο 17 του Χάρτη των Θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

³³ Η άνοιξη αυτή μεταχείριση των αλλοδαπών δεν απαγορεύεται από το Σύνταγμα που εγγυάται μόνο την ισότητα μεταξύ των Ελλήνων.

³⁴ Δαγτόγλου Π.Δ., ο.π. σελ. 913.

³⁵ Δαγτόγλου Π.Δ., Ατομικά δικαιώματα τ. Α, σελ.88.

³⁶ Δαγτόγλου Π.Δ., ο.π. σελ. 914.

³⁷ Άρθρα 1094-1112 ΑΚ, άρθρα 372-384 ΠΚ.

τότε είναι δυνατό να εφαρμοστεί το άρθρο 17 και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, δηλαδή επιτελώντας διορθωτική και μόνο λειτουργία. Το ζήτημα της τριτενέργειας που θέτει η εφαρμογή του άρθρου 17 του Συντάγματος και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών και τη διχογνωμία που επικρατούσε επ' αυτού έλυσε η πρόσφατη αναθεώρηση ορίζοντας ότι « τα συνταγματικά δικαιώματα ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν»³⁸, καθιστώντας δυνατή την επίκληση από τους ιδιώτες και στις μεταξύ τους σχέσεις συνταγματικών διατάξεων, οι οποίες κατοχυρώνουν ανθρώπινα δικαιώματα.

³⁸ Άρθρο 25 παρ 1 εδ. γ. Συντ.

Β' ΜΕΡΟΣ: ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗ

Ι) ΕΝΝΟΙΑ

Σύμφωνα με το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος τα δικαιώματα του ανθρώπου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους και όλα τα κρατικά όργανα είναι υποχρεωμένα να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη άσκησή τους. Αυτό ισχύει και για την ιδιοκτησία, η οποία τελεί υπό την προστασία του Κράτους.

Η διοίκηση όμως κατά την άσκηση της νόμιμης δραστηριότητάς της, η οποία κατευθύνεται στην εκπλήρωση σκοπών δημοσίου συμφέροντος, δεν μπορεί να αποφεύγει πάντοτε τη σύγκρουση με τα ατομικά δικαιώματα και εν προκειμένω με το δικαίωμα της ιδιοκτησίας. Στις περιπτώσεις αυτές η διεξαγωγή του νόμιμου έργου της Διοικήσεως έχει ως αποτέλεσμα την προσβολή του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, η οποία πρέπει να διατηρηθεί στα όρια του συνταγματικώς επιτρεπτού και απολύτως αναγκαίου μέτρου, ώστε να μην αναιρείται η ουσία του δικαιώματος.

Τη σύγκρουση μεταξύ ιδιοκτησίας και δημοσίου συμφέροντος, στο οποίο κατατείνει η δράση της Διοίκησης, λύει το Σύνταγμα με τη πρόβλεψη του θεσμού της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης: το δημόσιο συμφέρον θεωρείται σημαντικότερο, ο ιδιοκτήτης όμως που στερείται την ιδιοκτησία του πρέπει πάντοτε να αποζημιώνεται πλήρως και προηγουμένως.

Αναγκαστική απαλλοτρίωση είναι η στέρηση της ιδιοκτησίας με μονομερή πράξη της Διοικήσεως για λόγους δημοσίας ωφέλειας, καθοριζόμενης από το νόμο, και έναντι πλήρους, προηγούμενης και δικαστικώς προσδιοριζόμενης αποζημίωσης.

Υπάρχουν όμως και περιπτώσεις που η δραστηριότητα του Κράτους ισοδυναμεί με αδρανοποίηση ή αποδυνάμωση, δηλαδή με στέρηση της ιδιοκτησίας χωρίς να έχει προηγουμένως εκδοθεί πράξη απαλλοτρίωσης³⁹. Μία τέτοια **de facto αναγκαστική απαλλοτρίωση** υπάγεται στην έννοια της στέρησης της ιδιοκτησίας κατά το άρθρο 17 παρ. 2 του Συντάγματος. Στην τελευταία περίπτωση τα δικαστήρια διαπιστώνουν τον απαλλοτριωτικό χαρακτήρα της κρατικής δραστηριότητας και επιδικάζουν αποζημίωση⁴⁰.

Το άρθρο 17 παρ.2 Σ οριοθετεί την αναγκαστική απαλλοτρίωση, η ρύθμιση της οποίας είναι αρκετά λεπτομερής και αποβλέπει κατά κύριο λόγο στην προστασία των δικαιωμάτων του θιγόμενου ιδιοκτήτη. Καθορίζεται με ακρίβεια ο χρόνος υπολογισμού και καταβολής της αποζημίωσης καθώς και ο χρόνος κατά τον οποίο εκτιμάται η αξία του απαλλοτριουμένου⁴¹. Αρκετά σημαντική για τον θιγόμενο είναι η δυνατότητά του να ικανοποιηθεί για την πρόσοδο που έχασε μέχρι την καταβολή της αποζημίωσης⁴², ενώ το Σύνταγμα ρητώς απαλλάσσει την αποζημίωση από κάθε φόρο, κράτηση ή τέλος⁴³. Περαιτέρω την αναγκαστική απαλλοτρίωση εξειδικεύει ο ν. 2882/2001 «Κώδικας αναγκαστικών απαλλοτριώσεων ακινήτων», όπως

³⁹ ΣτΕ 1968/1974, 4050/1976, 4070/1976, 1555/1997, ΑΠ 226/1999, ΕΔΔΑ 24.6.1993,

Παπαμιχαλόπουλος κτλ. Κατά Ελλάδας.

⁴⁰ Δαγτόγλου, Ατομικά δικαιώματα τ. Β, σελ.921

⁴¹ Άρθρο 17 παρ.2 Συντ.

⁴² Άρθρο 17 παρ.5 Συντ.

⁴³ Άρθρο 17 παρ.4 Συντ

προσαρμόστηκε στο Σύνταγμα με το ν. 2985/2002 και τροποποιήθηκε με το άρθρο 1 ν. 3027/2002.

Η ιδιοκτησία προστατεύεται και απαλλοτριώνεται μόνο κατά τους όρους του Συντάγματος και μπορεί να είναι αντικείμενο αναγκαστικής απαλλοτρίωσης κατ'αρχήν ανεξάρτητα από το εάν ανήκει σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου, ημεδαπό ή αλλοδαπό.

Ως προς τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ της ιδιωτικής και δημόσιας περιουσίας τους. Η ιδιωτική περιουσία προστατεύεται κατά το άρθρο 17 του Συντάγματος και η αναγκαστική απαλλοτρίωση μπορεί να λάβει χώρα σύμφωνα με τις οριζόμενες στο άρθρο αυτό προϋποθέσεις. Αντίθετα στην περίπτωση της δημόσιας περιουσίας η αναγκαστική απαλλοτρίωση δεν είναι δυνατή, γιατί το άρθρο 17 του Συντάγματος αφορά την ιδιωτική ιδιοκτησία και όχι την ιδιοκτησία των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου⁴⁴, η οποία τους παραχωρείται για την εξυπηρέτηση των δημοσίων σκοπών για τους οποίους αυτά έχουν συσταθεί⁴⁵. Όπως ορθώς δέχονται το ΣτΕ⁴⁶ και ο ΑΠ⁴⁷ σε περίπτωση μεταβολής του φορέα διοικήσεως, μεταφέρεται αναλόγως και δημόσια περιουσία, χωρίς αυτό να αποτελεί αναγκαστική απαλλοτρίωση.

II) ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗΣ ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗΣ

Το Σύνταγμα επιτρέπει την απαλλοτρίωση μόνο υπό ορισμένες αυστηρές προϋποθέσεις: **δημόσια ωφέλεια, νομοθετική πρόβλεψη και δικαστικά προσδιοριζόμενη, πλήρης και προηγούμενη αποζημίωση.**

Στην περίπτωση της de facto αναγκαστικής απαλλοτρίωσης η αποζημίωση δεν αποτελεί προϋπόθεση, αλλά συνέπεια της νόμιμης κρατικής δραστηριότητας⁴⁸.

A) ΔΗΜΟΣΙΑ ΩΦΕΛΕΙΑ

Το Σύνταγμα επιβάλλει να έχει αποδειχθεί προσηκόντως, πριν από την κήρυξη της απαλλοτρίωσης, η δημόσια ωφέλεια για την εξυπηρέτηση της οποίας θα επακολουθήσει η αναγκαστική απαλλοτρίωση.

Με τον όρο «δημόσια ωφέλεια» εννοείται η ωφέλεια του κοινωνικού συνόλου και όχι απλώς η αύξηση των εσόδων ή της περιουσίας του κράτους εφόσον δεν συνδέεται με την εξυπηρέτηση σκοπών ωφέλιμων για το κοινωνικό σύνολο. Η συνεχής επέκταση των σκοπών του κράτους έχει οδηγήσει στη διεύρυνση της δημόσιας ωφέλειας, η οποία μπορεί να υπάρχει όχι μόνο όταν η αναγκαστική απαλλοτρίωση ενεργείται υπέρ του κράτους αλλά και όταν γίνεται υπέρ τρίτων, αρκεί να συμβάλλει άμεσα και

⁴⁴ Δαγτόγλου, ο. π. σελ. 928

⁴⁵ ΣτΕ 283/1995, ΑΕΔ 3096/2001, βλ. αναλυτικότερα στο μέρος Α υπό τον τίτλο φορείς του δικαιώματος ιδιοκτησίας(υποκεφάλαιο 7)

⁴⁶ ΣτΕ 880/1952

⁴⁷ ΑΠ 206/1979

⁴⁸ Δαγτόγλου, ο. π. σελ. 941

σημαντικά στην προαγωγή γενικότερου δημοσίου συμφέροντος⁴⁹. Κατά λογική αναγκαιότητα ο όρος «δημόσια ωφέλεια» είναι ρευστός και το περιεχόμενό της τελεί σε συνάρτηση με τις επικρατούσες πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές αντιλήψεις. Στις περιπτώσεις που ο καθορισμός της εναπόκειται στη διοίκηση τότε αποτελεί άσκηση διακριτικής ευχέρειας ελεγχόμενη από τα δικαστήρια⁵⁰.

Το άρθρο 17 του Συντάγματος επιτρέπει την αναγκαστική απαλλοτρίωση κινητών ή ακινήτων πραγμάτων για λόγους δημόσιας ωφέλειας με μονομερή πράξη της Διοικήσεως, Αυτό έχει ως συνέπεια ότι η σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση συνδρομή της δημόσιας ωφέλειας και η προς ικανοποίηση αυτής ανάγκη προσφυγής στο εν λόγω επαχθές μέτρο πρέπει να διαπιστώνεται αιτιολογημένα από τη Διοίκηση⁵¹.

Κατά την επιβολή του μέτρου της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και η αρχή της αναλογικότητας, η οποία μετά την αναθεώρηση του 2001 προβλέπεται πλέον ρητά στο 25 παρ 1 του Συντάγματος. Σύμφωνα με την αρχή αυτή η στέρηση της ιδιοκτησίας, ως ιδιαιτέρως επαχθές μέτρο, πρέπει να επιβάλλεται ως έσχατο μέσο, δηλαδή μόνο όταν ο σκοπός της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως δεν μπορεί να επιτευχθεί με άλλο, λιγότερο επαχθές μέτρο. Από την αρχή της αναλογικότητας προκύπτει επίσης ότι η έκταση της απαλλοτριώσεως δεν πρέπει να υπερβαίνει το απολύτως αναγκαίο μέτρο, αλλά πρέπει να περιορίζεται στον βαθμό που είναι απαραίτητος για την εξυπηρέτηση του επιδιωκόμενου με την απαλλοτρίωση σκοπού.

Τέλος, εφόσον η αναγκαστική απαλλοτρίωση επιτρέπεται μόνο για λόγους δημόσιας ωφέλειας, θα πρέπει και να χρησιμοποιηθεί για τον σκοπό αυτό. Σε αντίθετη περίπτωση, η αναγκαστική απαλλοτρίωση καθίσταται εκ των υστέρων αντισυνταγματική.

B) ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΠΡΟΒΛΕΨΗ

Η νομοθετική πρόβλεψη αποτελεί τη δεύτερη προϋπόθεση της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως.. Το Σύνταγμα δε καθορίζει τη δημόσια ωφέλεια ούτε καν κατά τρόπο γενικό και αφηρημένο, αλλά χρησιμοποιώντας τη φράση «...όταν και όπως νόμος ορίζει...» καθιστά αρμόδιο το νομοθέτη να καθορίσει πότε υπάρχει δημόσια ωφέλεια και πως αποδεικνύεται η ύπαρξή της.

Η επιφύλαξη αυτή δε γίνεται μόνο υπέρ του τυπικού νόμου, αλλά και υπέρ του ουσιαστικού, επομένως και υπέρ της κανονιστικώς δρώσας διοίκησης . Στη τελευταία περίπτωση επειδή πρόκειται για περιορισμό ατομικού δικαιώματος, οι πράξεις αυτές πρέπει να στηρίζονται σε ειδική εξουσιοδότηση τυπικού νόμου, ο οποίος δε μπορεί να είναι νόμος-πλαίσιο⁵² ούτε να ψηφιστεί από τμήμα διακοπών, αλλά πρέπει να υποβληθεί στην ολομέλεια της Βουλής⁵³.

Η κρίση του νομοθέτη με την προσδιορίζονται περιπτώσεις ωφέλειας που δικαιολογούν την αναγκαστική απαλλοτρίωση είναι δικαστικά ελεγκτή μόνο ως προς

⁴⁹ ΣτΕ 1449/1979

⁵⁰ Δαγτόγλου, ο.π. σελ.942

⁵¹ Παραράς Πέτρος, Σύνταγμα 1975-Corpus1 άρθρα 1-50, Νομολογία ΣτΕ, παρατηρήσεις κατ'άρθρο, νομοθεσία, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1985, σελ. 267

⁵² Άρθρο 43 παρ. 5 σε συνδυασμό με το άρθρο 72 παρ. 1 του Συντ.

⁵³ Άρθρο 72 παρ. 1 του Συντ.

τη συνταγματικότητά της.. Ο καθορισμός αυτός της ωφέλειας από το νομοθέτη δε μπορεί να λαμβάνει χώρα αυθαίρετα. Εάν κατά κοινή πείρα η εξυπηρέτηση ορισμένου σκοπού είναι άσχετη με τη γενικότερη ωφέλεια του κοινωνικού συνόλου, ο κανόνας δικαίου, ο οποίος προβλέπει τη δυνατότητα απαλλοτριώσεως, θα είναι κατάφωρα αντισυνταγματικός⁵⁴.

Ενώ ο νομοθέτης ορίζει αφηρημένα τους σκοπούς που θεωρεί ότι εξυπηρετούν δημόσια ωφέλεια, η διοίκηση κρίνει συγκεκριμένα πότε εξυπηρετείται ο σκοπός αυτός με το μέσο της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης ορισμένου περιουσιακού στοιχείου. Η απόφαση της διοίκησης εντάσσεται στα πλαίσια της άσκησης διακριτικής ευχέρειας εκ μέρους της και ελέγχεται δικαστικά μόνο ως προς την μη υπέρβαση των άκρων ορίων της και την αποφυγή κατάχρησης εξουσίας⁵⁵.

Γ) ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗ

Η τρίτη προϋπόθεση της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης είναι η καταβολή πλήρους και προηγούμενης αποζημίωσης. Χωρίς να καταβληθεί, η στέρηση της ιδιοκτησίας είναι αντισυνταγματική έστω και αν συντρέχει λόγος δημόσιας ωφέλειας. Μέχρι την καταβολή το Σύνταγμα προβλέπει ότι τα δικαιώματα του ιδιοκτήτη παραμένουν ακέραια και δεν επιτρέπεται η κατάληψη^{56 57}

Στην περίπτωση της **de facto απαλλοτρίωσης** η καταβολή αποζημίωσης δεν αποτελεί προϋπόθεση, αλλά έννομη συνέπεια του μέτρου. Ο δικαιούχος μπορεί να αξιώσει την αποκατάσταση της ζημίας του με την προσφυγή στη διάταξη του άρθρου 105 ΕισΝΑΚ, σε συνδυασμό προς τη συνταγματική προστασία της ιδιοκτησίας. Από εκπρόσωπο όμως της θεωρίας έχει διατυπωθεί η άποψη ότι εφόσον το 105 ΕισΝΑΚ αφορά μόνο παράνομες πράξεις, συνταγματικό θεμέλιο για την καταβολή αποζημίωσης στην περίπτωση της de facto απαλλοτρίωσης, εφόσον είναι νόμιμη πράξη, αποτελεί η διάταξη της παραγράφου 5 του άρθρου 4⁵⁸.

Το Σύνταγμα προβλέπει ρητά ότι η αποζημίωση πρέπει να είναι πλήρης, να ανταποκρίνεται δηλαδή προς την αξία του απαλλοτριούμενου και να επιτρέπει στον θιγόμενο ιδιοκτήτη να αντικαταστήσει το πράγμα που απαλλοτριώθηκε με άλλο ίσης αξίας⁵⁹. Η νομολογία έχει δεχθεί ότι στην έννοια της πλήρους αποζημίωσης περιλαμβάνονται και οι δαπάνες που έγιναν από τον ιδιοκτήτη πριν από την κήρυξη της απαλλοτρίωσης, από τις οποίες αυξήθηκε η αξία του ακινήτου, όπως π.χ. δαπάνες για την έκδοση οικοδομικής άδειας και τις εκσκαφές δεδομένου ότι προορισμός του ακινήτου που απαλλοτριώθηκε ήταν η οικοδόμησή του, προϋπόθεση της οποίας είναι η έκδοση άδειας και οι εκσκαφές⁶⁰, ενώ αποκλείεται η αποκατάσταση άλλης

⁵⁴ Παραράς Πέτρος, ΣΥΝΤΑΓΜΑ και ΕΣΔΑ 2001, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομότηνη 2001, σελ. 109

⁵⁵ Δαγτόγλου, ο. π. σελ. 947-948, ΣτΕ 998/1968, 1348/1961, 2531/1964

⁵⁶ Άρθρο 17 παρ. 4 υποπαρ. 2 Συντ. Για την έννοια της «κατάληψης» βλ. άρθρο 1075 ΑΚ, δηλαδή λήψη νομής με διάνοια κυρίου.

⁵⁷ Αν η κατάληψη γίνει προ της καταβολής της αποζημίωσης ο ιδιοκτήτης μπορεί να ασκήσει διεκδικητική αγωγή για την απόδοση του παρανόμως καταληφθέντος πράγματος, καθώς και αποζημίωση για την ζημία που προξενήθηκε.

⁵⁸ Ηλιοπούλου-Στράγγα Ιουλία

⁵⁹ ΑΠ 803/1994, 13/2000

⁶⁰ βλ. ΑΠ 149/1992

δαπάνης, η οποία δεν συνάπτεται άμεσα με την αξία του ούτε ενέχει άμεση αύξηση της αξίας⁶¹.

Η αποζημίωση πρέπει να ανταποκρίνεται στην αξία του απαλλοτριουμένου κατά τον χρόνο που συζητείται στο δικαστήριο η αίτηση για προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης, ενώ σε περίπτωση που υποβάλλεται απ' ευθείας αίτηση για οριστικό προσδιορισμό λαμβάνεται υπόψη η αξία του απαλλοτριουμένου κατά τον χρόνο και πάλι της συζήτησης στο δικαστήριο. Προβλέπεται ακόμη(17 παρ. 3Σ.) ότι δεν λαμβάνεται υπόψη η ενδεχόμενη μεταβολή της αξίας του απαλλοτριούμενου που επήλθε μετά την δημοσίευση της πράξης απαλλοτρίωσης και οφείλεται σ' αυτήν. Η ρύθμιση αυτή δημιουργεί τον κίνδυνο για τον κύριο του απαλλοτριούμενου να υποστεί ζημία αν αργήσει πολύ ο καθορισμός της αποζημίωσης που θα καταβληθεί. Τον κίνδυνο αυτόν προσπαθεί να μειώσει η διάταξη του άρθρου 17 παρ. 4 εδ. δ, σύμφωνα με την οποία η αποζημίωση που ορίστηκε καταβάλλεται υποχρεωτικά το αργότερο μέσα σε ενάμιση έτος από την δημοσίευση της απόφασης για τον προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης και, σε περίπτωση απ' ευθείας αίτησης για οριστικό προσδιορισμό μέσα, σε ενάμιση έτος και πάλι από την δημοσίευση της σχετικής απόφασης του δικαστηρίου. Αν τούτο δε συμβεί η απαλλοτρίωση αίρεται αυτοδικαίως.

Η αποζημίωση είναι κατά κανόνα χρηματική, δεν αποκλείεται όμως, εφόσον συναινεί ο δικαιούχος, να καταβάλλεται και σε είδος ιδίως με τη μορφή της παραχώρησης ακινήτου ή δικαιωμάτων επί ακινήτου. Η τελευταία αυτή περίπτωση προβλέφθηκε με την αναθεώρηση του 2001 και θα γίνει λόγος στο επόμενο κεφάλαιο.

Υπόχρεος για την καταβολή αποζημίωσης είναι ο ωφελούμενος από αυτή, δηλαδή το Κράτος ή ΝΠΔΔ ή φυσικό ή νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, ο οποίος καθορίζεται από το νόμο που επιτρέπει την απαλλοτρίωση. Δικαιούχος είναι ο ιδιοκτήτης που έχει αξίωση αποζημίωσης κατά του υπόχρεου προς καταβολή της. Δικαιούχος επίσης είναι και ο επικαρπωτής. Η επικαρπία πράγματος μετατρέπεται εκ του νόμου σε επικαρπία απαιτήσεως.

Τέλος, σημαντική είναι και μία σύντομη ματιά στα συντάγματα των ευρωπαϊκών κρατών αναφορικά με τον τρόπο με τον οποίο ρυθμίζουν το ζήτημα της αποζημίωσης σε περίπτωση αναγκαστικής απαλλοτρίωσης⁶². Ορισμένα συντάγματα προβλέπουν ρητώς αποζημίωση και μάλιστα όχι μόνο για την περίπτωση της απαλλοτρίωσης, αλλά και άλλων συναφών ή παρόμοιων περιορισμών της ιδιοκτησίας, όπως π.χ. το ολλανδικό και το σουηδικό, ενώ σε άλλα κράτη καταλήγει στο ίδιο αποτέλεσμα η νομοθεσία ή η νομολογία. Από τη συγκριτική αυτή μελέτη προκύπτουν διαφοροποιήσεις και ως προς το ύψος και τον τρόπο αποζημίωσης. Πλήρη αποζημίωση προβλέπουν εκτός από το ελληνικό και τα συντάγματα της Δανίας και της Φιλανδίας. Αντίθετα στα συντάγματα του Βελγίου, της Γαλλίας, της Γερμανίας, του Λουξεμβούργου και της Πορτογαλίας προβλέπεται δίκαιη αποζημίωση, ενώ το ισπανικό σύνταγμα προβλέπει ανάλογη αποζημίωση. Προηγούμενη αποζημίωση προβλέπουν ρητά το ελληνικό, το βελγικό, το γαλλικό, το γερμανικό καθώς και τα συντάγματα του Λουξεμβούργου και της Ολλανδίας.

Το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ στο άρθρο 1 δεν προβλέπει την παροχή αποζημίωσης, όμως η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου(ΕΔΔΑ) επικαλούμενη την αρχή της αναλογικότητας θεμελίωσε την υποχρέωση αποζημίωσης ήδη στην απόφαση Lithgow κατά Ην. Βασιλείου(08/07/1986). Η νομολογία του ΕΔΔΑ δεν περιόρισε την υποχρέωση αυτή

⁶¹ βλ. και ΟΛΑΠ 558/1978

⁶² βλ. Ηλιοπούλου-Στράγγα Ιουλία, άρθρο στην εφημερίδα Καθημερινή της 12/12/2000, σελ. 24-25.

μόνο στην περίπτωση της απαλλοτρίωσης, αλλά υπό προϋποθέσεις και σε άλλους περιορισμούς της ιδιοκτησίας, χωρίς να απαιτεί και στις δύο περιπτώσεις η αποζημίωση να είναι πλήρης.

Η Χάρτα των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετά την ενσωμάτωσή της στο Ευρωπαϊκό Σύνταγμα κατέστη πλέον δεσμευτική για την Ένωση, τους θεσμούς, τα όργανα και τις υπηρεσίες της καθώς και για τα κράτη-μέλη. Απηχεί τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών-μελών της και κατοχυρώνει στο άρθρο 17 το δικαίωμα κάθε προσώπου να είναι κύριος των νομίμως κτηθέντων αγαθών του, ενώ σε περίπτωση απώλειάς τους προβλέπει το δικαίωμα του δικαιούχου να λάβει δίκαιη και έγκαιρη αποζημίωση.

Γ΄ ΜΕΡΟΣ: ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗ ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗ ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ 2001

Η συνταγματική αναθεώρηση του 2001 επέφερε σημαντικές μεταβολές στο καθεστώς της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης, γεγονός το οποίο θα περίμενε κανείς να δημιουργήσει ποικίλες αντιδράσεις. Όμως συνέβη το αντίθετο. Οι αναθεωρητέες διατάξεις συζητήθηκαν περιορισμένα κατά την επεξεργασία τους στη Βουλή, ο δημοσιογραφικός κόσμος δεν έδωσε έκταση στο θέμα αλλά και αυτή ακόμα η ακαδημαϊκή κοινότητα, με ελάχιστες εξαιρέσεις, δεν έδωσε την αναμενόμενη, σε σχέση με τη σοβαρότητα του ζητήματος, προσοχή στην αναθεώρηση του άρθρου 17.

Οι αναθεωρημένες διατάξεις που θα μας απασχολήσουν είναι οι παράγραφοι 2 και 4 του άρθρου 17. Οι παρεμβάσεις της αναθεώρησης στο συνταγματικό πλαίσιο του θεσμού της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης αφορούν το χρόνο καθορισμού της αποζημίωσης (άρθρο 17 παρ 2 εδ γ), το είδος της αποζημίωσης (άρθρο 17 παρ 2 εδ ε), την υποχρέωση αιτιολόγησης του τρόπου καταβολής της αποζημίωσης (άρθρο 17 παρ 2 εδ δ), το χρόνο κατάληψης του απαλλοτριούμενου (άρθρο 17 παρ 4 εδ γ) και το νέο δικονομικό πλαίσιο της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης (άρθρο 17 παρ 4 εδ α)

1) Σ17παρ.2εδ.δ-ΥΠΟΧΡΕΩΣΗ ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΚΑΤΑΒΟΛΗΣ ΤΗΣ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗΣ

Στην δεύτερη παράγραφο του άρθρου 17 προστέθηκε το εξής εδάφιο: «Στην απόφαση κήρυξης πρέπει να δικαιολογείται ειδικά η δυνατότητα κάλυψης της δαπάνης αποζημίωσης».

Η ειδική αυτή υποχρέωση αιτιολογίας που προβλέπεται στο εδ δ της παρ. 2 του άρθρου 17 ελέγχεται δικαστικά, χωρίς προηγούμενη μεσολάβηση σχετικού εκτελεστικού νόμου.

Το νόημα της διάταξης έγκειται στην προσπάθεια εκλογίκευσης της διοικητικής δράσης και στην αποτροπή του φαινομένου των μαζικών απαλλοτριώσεων, ιδιαίτερα από τα αρμοδία όργανα της τοπικής αυτοδιοίκησης μετά και τις διευρυμένες εξουσίες που αναγνωρίζονται σε αυτά με την μεταρρύθμιση του 1997, για την κατασκευή μεγάλων έργων χωρίς την δυνατότητα εύρεσης των αναγκαίων πόρων. Αυτή η έκδοση πράξεων κήρυξης απαλλοτριώσεων λειτουργεί συνήθως ως μέσο πολιτικής εκμετάλλευσης ή ακόμη και ως μοχλός πίεσης προς την κεντρική εξουσία για την παραχώρηση περισσότερων πόρων, γεγονός που συχνά καταλήγει στη μεταγενέστερη ανάκληση των πράξεων απαλλοτρίωσης με αποτέλεσμα τη διατάραξη της κοινωνικής ειρήνης αλλά και με σημαντικές συνέπειες στην αξιοπιστία της διοίκησης⁶³.

Για να επιτευχθεί η αποτροπή της μεταγενέστερης ανάκλησης των πράξεων απαλλοτρίωσης, η αιτιολογία του τρόπου κάλυψης της αποζημίωσης πρέπει να είναι πράγματι ειδική δηλαδή να υπάρχει αναφορά σε σχετικές έγγραφες του κρατικού

⁶³ Γεραπετρίτης Γ., Η αναθεώρηση του άρθρου 17 του Συντάγματος, ΔτΑ 10/2001,σελ.408-409

προϋπολογισμού ή διάφορων συγχρηματοδοτούμενων –από την Ευρωπαϊκή Ένωση , όπως το Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης – προγραμμάτων. Προφανές είναι ότι η γενική και αόριστη αναφορά σε προβλεπόμενα κονδύλια δεν αρκεί και συνιστά καταστρατήγηση του Συντάγματος. Το εδ.δ΄ της παρ.2 του άρθρου 17 δεν καταλαμβάνει απαλλοτριώσεις που κηρύχθηκαν πριν από την έναρξη της ισχύος του

64 .
Υπάρχει πρόταση στη θεωρία η διάταξη, για να ήταν πιο καινοτόμος και με μεγαλύτερη παιδαγωγική αξία προς τη διοίκηση, να προέβλεπε όχι μόνο έλεγχο της δυνατότητας κάλυψης της αποζημίωσης αλλά επίσης και οικονομική δυνατότητα του σκοπού δημόσιας ωφέλειας για τον οποίο κηρύσσεται η απαλλοτρίωση⁶⁵.

II) Σ17 παρ.2εδ.ε΄-ΝΕΕΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΚΑΤΑΒΟΛΗΣ ΤΗΣ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗΣ

Η αναθεώρηση του 2001 εισήγαγε νέα ρύθμιση σύμφωνα με την οποία η αποζημίωση μπορεί να καταβάλλεται σε είδος ιδίως με τη μορφή της παραχώρησης της κυριότητας αλλού ακίνητου (του δημόσιου, του υπέρ ου η απαλλοτρίωση κ.ο.κ.⁶⁶) ή της παραχώρησης δικαιωμάτων σε άλλο ακίνητο⁶⁷. Απαραίτητη προϋπόθεση για την καταβολή σε είδος της αποζημίωσης αποτελεί η συναίνεση του δικαιούχου , η οποία θα μπορούσε ούτως ή άλλως να προβλεφθεί στο επίπεδο του κοινού νόμου

Η νέα αυτή συνταγματική διάταξη έχει άρα σημασία ιδίως ως προς το έμμεσο κανονιστικό της περιεχόμενο ,δηλ. ως προς την συνταγματική αναγνώριση και «υποδοχή» θεσμών , όπως η παραχώρηση κυριότητας αλλού ακίνητου μέσα από μηχανισμούς παρόμοιους με αυτόν μιας «τράπεζας γης» ή μέσα από την αξιοποίηση προς τον σκοπό αυτό της ακίνητης περιουσίας του δημόσιου «που διαχειρίζεται η Κτηματική Εταιρεία του Δημόσιου). Ακόμη σημαντικότερη είναι, από την άποψη αυτή , η συνταγματική αναγνώριση της δυνατότητας παραχώρησης δικαιωμάτων επί αλλού ακίνητου. Το άλλο αυτό ακίνητο μπορεί να ανήκει στην κυριότητα του δικαιούχου της αποζημίωσης ή τρίτου με τον οποίο ο δικαιούχος συνδέεται ή συμβάλλεται. Το δικαίωμα δε που παραχωρείται μπορεί να είναι είτε εμπράγματο (π.χ επικαρπία ή οίκηση) ,είτε ενοχικό (π.χ μακρά εμπορική μίσθωση) , είτε δημόσιου δικαίου (πχ πολεοδομικού και οικοδομικού χαρακτήρα). Η τελευταία αυτή περίπτωση περιλαμβάνει προφανώς την δυνατότητα της μεταφοράς του συντελεστή δόμησης ως μορφή της σε είδος αποζημίωσης , εφόσον φυσικά αυτό δεν προσκρούει , υπό τις συγκεκριμένες κάθε φορά συνθήκες, σε άλλες συνταγματικές διατάξεις (Σ 24)⁶⁸ . Η θέση αυτή , με δεδομένη την καχυποψία που υπάρχει για τη χειραγώγηση των μέτρων που κατατείνουν στην προστασία του περιβάλλοντος , θα μπορούσε να κινητοποιήσει

⁶⁴ ΣτΕ 1554/03

⁶⁵ Γεραπετρίτης, ό.π, σελ 409

⁶⁶ Βενιζέλος Ευ. Το αναθεωρητικό κεκτημένο:Το Συνταγματικό φαινόμενο στον 21^ο αιώνα και η εισφορά της αναθεώρησης του 2001 , Αντ.Ν.Σακκουλας , Αθηνά -Κομοτηνή , 2002 ,σελ.177

⁶⁷ Επισημαίνεται ότι η in natura αποζημίωση όχι μόνο δεν απαγορεύεται από το ισχύον σύνταγμα, αλλά τόσο το Σύνταγμα στο άρθρο 24 παρ.4(αντάλλαγμα για συμμετοχή στην ανάπτυξη οικιστικής περιοχής) όσο και το άρθρο 6 παρ.4 του ν.δ.797/1971 την προέβλεπαν ρητά σε ειδικές περιπτώσεις .Δεδομένου ότι δεύτερη ρύθμιση , που αφορά περιπτώσεις εκτέλεσης πολεοδομικών σχεδίων ή εφαρμογής ρυμοτομικών σχεδίων , εφαρμόστηκε χωρίς να αμφισβητηθεί η συνταγματικότητα της συνάγεται ότι η ρητή διατύπωση στο αναθεωρημένο κείμενο σκοπό έχει περισσότερο να καλλιεργήσει εννοϊκές συνθήκες για τη περαιτέρω εφαρμογή της συγκεκριμένης πρακτικής παρά να αποκλείσει εξ αντιδιαστολής επιχείρημα από το άρθρο 24 παρ.4 του Συντάγματος.

⁶⁸ Βενιζέλος Ευ.,ό.π. σελ177

την λαϊκή ευαισθησία, και την αντίδραση των βουλευτών, πράγμα που όμως δεν συνέβη⁶⁹.

Επομένως ο θεσμός της μεταφοράς σου συντελεστή δόμησης που επανήλθε σε ισχύ με τον ν.3044/02 είναι συμβατός με το Σύνταγμα.

III)Σ17 παρ.2 εδ. γ' – ΚΡΙΣΙΜΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟ ΤΗΣ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗΣ

Το Σύνταγμα περιέχει γενική ρύθμιση κατά την οποία κρίσιμος χρόνος για τον προσδιορισμό της αξίας του απαλλοτριούμενου είναι ο χρόνος της συζήτησης στο δικαστήριο για τον προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης και στην περίπτωση της απευθείας αίτησης περί οριστικού προσδιορισμού, ο χρόνος της γενικής συζήτησης στο δικαστήριο.

Μετά την αναθεώρηση όμως εισήχθε μια νέα εγγύηση για τον πολίτη έτσι ώστε όταν η συζήτηση για τον οριστικό προσδιορισμό διεξάγεται μετά την παρέλευση έτους από τον προσωρινό καθορισμό τότε λαμβάνεται υπ' όψιν η αξία που έχει το ακίνητο κατά τον χρόνο συζήτησης για τον οριστικό προσδιορισμό. Η νέα αυτή ρύθμιση αναιρεί την νομολογιακή θέση κατά την οποία κρίσιμος είναι ο χρόνος της πρώτης συζήτησης για τον προσδιορισμό της προσωρινής ή οριστικής αποζημίωσης, χωρίς να είναι δυνατός ο επανακαθορισμός της⁷⁰. Δηλαδή σκοπός της νέας διάταξης είναι ότι ο κρίσιμος χρόνος για τον καθορισμό της αποζημίωσης δεν πρέπει να είναι κατ' ανάγκη ο χρόνος διεξαγωγής της πρώτης συζήτησης, αλλά ο πλησιέστερος στο χρόνο καταβολής της αποζημίωσης⁷¹. Επειδή το εδάφιο β' της ίδιας παραγράφου εξακολουθεί να ισχύει, εφ' όσον ζητηθεί απευθείας ο οριστικός προσδιορισμός της αποζημίωσης, κρίσιμος χρόνος είναι μόνο ο χρόνος της συζήτησης στο Δικαστήριο για τον οριστικό προσδιορισμό. Η κατά παράδοση συμπερίληψη των λεπτομερών αυτών ρυθμίσεων στο άρθρο 17 του Συντάγματος, οι οποίες κάλλιστα θα μπορούσαν να ανήκουν στην ύλη του κοινού νόμου, περιόρισε και τις νομοτεχνικές επιλογές του αναθεωρητικού νομοθέτη, ο οποίος διευκρίνισε ορισμένες από τις ρυθμίσεις αυτές αλλά δεν μετέθεσε τη σχετική ύλη στο επίπεδο του κοινού εκτελεστικού νόμου.

Προφανές είναι ότι η ρύθμιση αυτή αποβλέπει στο να λειτουργήσει υπέρ του ιδιοκτήτη, εφ' όσον η αξία του ακινήτου βαίνει αυξανόμενη. Εάν βέβαια η αγορά των ακινήτων κινηθεί πτωτικά μπορεί και να συμβεί το αντίθετο, σε κάθε όμως περίπτωση η αποζημίωση που θα προσδιοριστεί δικαστικά θα βρίσκεται πλησιέστερα προς την πραγματική αξία του ακινήτου⁷².

Εντούτοις η καλή πρόθεση του αναθεωρητικού νομοθέτη ανοίγει ενδεχομένως και μια δίοδο επιλεκτικής οριοθέτησης του επίμαχου χρόνου καθορισμού της αποζημίωσης, αφού ο αρμόδιος φορέας θα είχε τη δυνατότητα με διάφορες διαδικαστικές μεθοδεύσεις να επιλέγει χρόνο κατά τον οποίο η αξία του ακινήτου θα βρίσκεται σε ύφεση⁷³.

⁶⁹ Γεραπετριτης, ο.π σελ 408

⁷⁰ ΑΠ 1109/81, 1332/85, 1415/85, ΣτΕ 2278/90

⁷¹ Γέροντας Απ., Διοικητικό Δίκαιο, Εκδόσεις Αντ. Ν.Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2004,σελ. 370

⁷² Βενιζέλος Ευ., ό.π. σελ. 176

⁷³ Γεραπετρίτης, ό.π. σελ.407

IV)Σ17παρ.4εδ.γ'-ΧΡΟΝΟΣ ΚΑΤΑΛΗΨΗΣ ΤΟΥ ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΟΥΜΕΝΟΥ

Σημαντικά ζητήματα προκύπτουν απ' την προσθήκη νέου εδαφίου στην παρ. 4 του άρθρου 17 το οποίο αναφέρει ότι επιτρέπεται η πραγματοποίηση εργασιών και πριν τον προσδιορισμό και την καταβολή της αποζημίωσης υπό τον όρο της καταβολής ευλόγου τμήματος της αποζημίωσης και της παροχής πλήρους εγγύησης υπέρ του δικαιούχου αυτής.

Πριν την τελική διατύπωση της διάταξης, η αρχική πρόταση αναθεώρησης της πλειοψηφίας προέβλεπε την δυνατότητα του κράτους να προβαίνει στην κατάληψη των αναγκαστικώς απαλλοτριωμένων ακινήτων και πριν την καταβολή πλήρους αποζημίωσης, με ειδική άδεια του αρμόδιου δικαστηρίου και υπό τον όρο της παροχής πλήρους εγγύησης στους δικαιούχους της αποζημίωσης⁷⁴. Η αρχική δηλαδή πρόταση της αναθεώρησης δεν προέβλεπε την καταβολή ευλόγου τμήματος της αποζημίωσης. Μετά όμως από πιέσεις κοινωνικών φορέων, η Κυβερνητική πλειοψηφία δέχθηκε την καταβολή εύλογης αποζημίωσης πριν την κατάληψη του απαλλοτριούμενου με παράλληλη παροχή εγγύησης για την καταβολή του υπόλοιπου ποσού⁷⁵. Η ψήφιση αυτής της διάταξης θα ισοδυναμούσε με πλήρη ανατροπή και κατάργηση της προστασίας του 17 του Συντάγματος.

Για την εφαρμογή της συγκεκριμένης διάταξης πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά οι εξής προϋποθέσεις:

1. Το έργο να είναι γενικότερης σημασίας για την οικονομία της χώρας
2. Να έχει εκδοθεί ειδική απόφαση του δικαστηρίου που είναι αρμόδιο για τον οριστικό ή προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης.
3. Να έχει καταβληθεί ήδη εύλογο τμήμα της αποζημίωσης. Το εύλογο αυτό τμήμα ρυθμίζεται από το ν.2985/2002 («Προσαρμογή των διατάξεων του Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων στο Σύνταγμα») ο οποίος πρόσθεσε το άρθρο 7 Α, σύμφωνα με το οποίο το δικαστήριο, παρέχοντας την άδεια, υποχρεώνει τον βαρυνόμενο με τη δαπάνη της απαλλοτρίωσης να καταθέσει στο Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων, πριν από την κατάληψη του ακινήτου, εύλογο τμήμα της αποζημίωσης, που δεν μπορεί να είναι μικρότερο από το 70% της κατά το οικείο σύστημα προσδιοριζόμενης αξίας αντικειμενικής αξίας του ακινήτου, άλλως της εκτιμώμενης αποζημίωσης.
4. Να έχει παρασχεθεί πλήρης εγγύηση υπέρ του δικαιούχου. Ο βαρυνόμενος, μετά την κατάληψη του ακινήτου, προβαίνει υποχρεωτικά στην έκδοση υπέρ του δικαιούχου ειδικού ομολόγου, διάρκειας όχι μεγαλύτερης των 18 μηνών, για το υπόλοιπο της αποζημίωσης. Εάν ο βαρυνόμενος με την δαπάνη της απαλλοτρίωσης είναι ΝΠΙΔ ή ιδιώτης, τότε, αντί του ομολόγου παρέχεται αντίστοιχη εγγυητική επιστολή αναγνωρισμένου πιστωτικού ιδρύματος (Ν, 2985/2002).

Με το εδ.γ' της παρ. 4 του άρθρου 17 δεν διασπάται ο κανόνας της πλήρους αποζημίωσης απλά εισάγεται εξαίρεση στον κανόνα της προηγούμενης αποζημίωσης.

⁷⁴ Ηλιοπούλου – Στράγγα Τζούλια, «Η προστασία της ιδιοκτησίας δεν πρέπει να θυσιαστεί χάριν της Ολυμπιάδας», Καθημερινή 12/12/2000

⁷⁵ Γεραπετρίτης, ό.π. σελ.414

V) Σ17 παρ.4 εδ. α' – ΤΟ ΝΕΟ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗΣ ΑΠΑΛΛΟΤΡΙΩΣΗΣ

Σύμφωνα με την κλασική διατύπωση του 17 παρ. 4 εδ. α' όπως αυτή ίσχυε πριν την αναθεώρηση του 2001, η απαλλοτρίωση οριζόταν πάντοτε από τα πολιτικά δικαστήρια για το λόγο ότι τα Διοικητικά δικαστήρια δεν είχαν διαμορφωθεί στην πράξη ως ισότιμος δικαιοδοτικός κλάδος. Εξ άλλου τα πολιτικά δικαστήρια λειτουργούν ως εγγυητής και κριτής των ιδιωτικών δικαιωμάτων μεταξύ των οποίων κορυφαία θέση κατέχει η κυριότητα και τα άλλα εμπράγματα δικαιώματα⁷⁶.

Λίγο πριν την αναθεώρηση, ο νόμος 2882 /2001 κατ'εφαρμογή του τότε ισχύοντος 17 παρ.4 εδ. α' είχε ορίσει ότι αρμόδια είναι τα πολιτικά δικαστήρια, Πρωτοδικείο και Εφετείο. Μετά την αναθεώρηση του 2001 το 17 παρ. 4 εδ. α' προβλέπει ότι η αποζημίωση ορίζεται από τα αρμόδια δικαστήρια δηλαδή όχι κατ'ανάγκη τα πολιτικά. Λαμβανομένου υπόψη του γεγονότος ότι τα διοικητικά δικαστήρια συνιστούν πλέον ισότιμο και πλήρη δικαιοδοτικό κλάδο και δεδομένου ότι οι διαφορές οι σχετικές με τον προσδιορισμό της αποζημίωσης είναι διοικητικές αφού η αναγκαστική απαλλοτρίωση αποτελεί θεσμό Δημοσίου Δικαίου αρμόδια είναι κατ'αρχήν τα διοικητικά δικαστήρια, εκτός αν ο νομοθέτης προβλέπει ρητώς την αρμοδιότητα των πολιτικών δικαστηρίων. Προβλέπεται επίσης στο αναθεωρημένο εδ. γ της παρ. 4 του 17 η δυνατότητα του νομοθέτη να εγκαθιδρύει ενιαία δικαιοδοσία για όλες τις διαφορές και υποθέσεις που σχετίζονται με την απαλλοτρίωση κατά παρέκκλιση του άρθρου 94 έτσι ώστε να υπάρχει ενότητα νομολογίας, επιτάχυνση των δικών και αποφυγή των δυσβάσταχτων οικονομικών εξόδων για του θιγόμενους πολίτες από τις συνεχείς δίκες.

Η ενιαία αυτή δικαιοδοσία μπορεί να αφορά και τον έλεγχο νομιμότητας της πράξης κήρυξης και τα σχετικά με την άρση της απαλλοτρίωσης και τον καθορισμό της αποζημίωσης και την αναγνώριση δικαιούχων κ.ο.κ.

Η μεταβατική διάταξη που τέθηκε ως παρ. 7 του άρθρου 117 προβλέπει ότι η ισχύς της παρ. 4 του 17 αρχίζει με την θέση σε ισχύ του σχετικού εκτελεστικού νόμου και πάντως από 1.1.2002 επομένως από την ημερομηνία αυτή οι διατάξεις που αφορούν τον καθορισμό της αποζημίωσης για απαλλοτρίωση, υπάγονται στην δικαιοδοσία και την αρμοδιότητα των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων κατά το άρθρο 95 του συντάγματος. Αν και με την συνταγματική αναθεώρηση διαφάνηκε η προτίμηση προς την δικαιοδοσία των διοικητικών δικαστηρίων με την Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου της 21.12.2001, η οποία κυρώθηκε με τον νόμο 2990/2002, διατηρήθηκε το υφιστάμενο καθεστώς. Σύμφωνα με το προοίμιο της πράξης αυτής, εάν, εντός της συνταγματικά προβλεπόμενης στο άρθρο 117 παρ. 4 προθεσμίας, δεν οριζόταν διαφορετικά «ο προσδιορισμός της αποζημίωσης θα ανήκει ως διοικητική διαφορά ουσίας στα τακτικά διοικητικά δικαστήρια ενώ για τα λοιπά ζητήματα, όπως η αναγνώριση των δικαιούχων, θα αποφασίζουν τα πολιτικά δικαστήρια». Στο πλαίσιο αυτό, η πρώτη παράγραφος της πράξης ορίζει ότι ο προσδιορισμός της αποζημίωσης για την αναγκαστική απαλλοτρίωση ακινήτου υπάγεται- λόγω της συνάφειάς του με τη διαδικασία της αναγνώρισης

⁷⁶ Βενιζέλος, ό.π. σελ. 179

δικαιούχων- στη δικαιοδοσία των πολιτικών δικαστηρίων, σύμφωνα με όσα ορίζονται ειδικότερα στον Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων Ακινήτων (Ν. 2882/01).

Σ Υ Μ Π Ε Ρ Α Σ Μ Α

Οι αναθεωρημένες παράγραφοι 2 και 4 του άρθρου 17 περιέχουν ορισμένα θετικά σημεία όπως η ρύθμιση που αναφέρεται στο χρόνο καθορισμού της αποζημίωσης (Σ17 παρ. 2 εδ. γ'), η *in natura* αποζημίωση (Σ17 παρ. 2 εδ. ε'), η υποχρέωση αιτιολογίας για τη δυνατότητα καταβολής της αποζημίωσης (Σ17 παρ. 2 εδ.δ') και το νέο δικονομικό πλαίσιο της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης (Σ17 παρ.4 εδ α').

Αμφισβητήσιμη είναι η προσθήκη του εδ.γ στην παρ. 4 του 17 η οποία προβλέπει δυνατότητα άμεσης εκτέλεσης των εργασιών. Είναι προφανές ότι η διάταξη αυτή έχει συγκυριακό χαρακτήρα καθώς θεσπίστηκε για την επίτευξη των έργων που θεσπίζονται με την διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004. Με αυτό τον τρόπο διακρίνεται μια μετεξέλιξη της έννοιας του δημοσίου συμφέροντος σε ένα ιδίotypo «εθνικό συμφέρον». Αποτελεί, λοιπόν δυστύχημα το γεγονός ότι η συγκυρία , έστω και υπό την μορφή του κατεπείγοντος, κατίσχυσε του σημαντικού, όπως είναι η παροχή εγγυήσεων για το θεμελιώδες δικαίωμα της ιδιοκτησίας⁷⁷. Η αναθεώρηση του 2001 , όσον αφορά το άρθρο 17 , δεν υπήρξε και τόσο «συναινετική» όσο διαφημιζόταν. Αντιθέτως δόθηκε μια υπεροχή στο δημόσιο συμφέρον έναντι της ιδιοκτησίας. Η προσπάθεια της αναθεωρητικής Βουλής για δημιουργία ενός συνταγματικού πλαισίου γύρω από το θεσμό της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης , που θα έδινε ώθηση στην ολοκλήρωση των ολυμπιακών έργων και θα απάλλασσε τη δημόσια διοίκηση από δημοσιονομικά βάρη, δεν έλαβε υπόψη της τον πολίτη. Συνεπώς το αναθεωρημένο άρθρο 17 υποβάθμισε τον παράγοντα άνθρωπο και ήρθε με αυτό τον τρόπο σε αντίθεση με τη συνταγματική επιταγή του άρθρου 2 παρ. 1, το οποίο θέτει τον σεβασμό και την προστασία της ανθρώπινης αξίας πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας. Η αναθεώρηση, λοιπόν, του 2001 φαίνεται να παρέβλεψε τη συνταγματική αυτή επιταγή, δυστυχώς ηθελημένα, καθιστώντας έτσι το θεμελιώδες δικαίωμα της ιδιοκτησίας ευπρόσβλητο από τη διοικητική δράση. Ο συγκυριακός χαρακτήρας των αποφάσεων της αναθεωρητικής Βουλής, στο θέμα της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης , δε συνάδει με τη λειτουργία ενός σύγχρονου προστατευτικού κράτους και αν μη τι άλλο δε μπορεί να αποτελέσει ένα «λαμπρό» σημείο αναφοράς από τον αναθεωρητικό νομοθέτη. Αυτός προφανώς είναι και ο λόγος για τον οποίο δε δόθηκε ιδιαίτερη δημοσιότητα σε ένα τόσο σημαντικό θέμα. Ας ελπίσουμε τουλάχιστον, ότι το αναθεωρημένο 17 δε θα χρησιμοποιηθεί ως μέσο νομιμοποίησης καταχρηστικών ενεργειών από μέρους της κρατικής εξουσίας.

⁷⁷ Γεραπετρίτης ,ό.π. σελ. 415

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Θέμα της εργασίας είναι η αναγκαστική απαλλοτρίωση μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001. Αρχικά εκτίθενται τα σχετικά με το δικαίωμα της ιδιοκτησίας όπως είναι το περιεχόμενο του, οι φορείς του κ.α. Στο δεύτερο μέρος περιγράφεται ο θεσμός της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης με την παράθεση του ορισμού του και των προϋποθέσεων κήρυξής του. Στο τρίτο και τελευταίο μέρος αναπτύσσονται και σχολιάζονται οι αναθεωρημένες διατάξεις που αφορούν την αναγκαστική απαλλοτρίωση, δηλ. οι παράγραφοι 2 και 4 του άρθρου 17. Κλείνοντας παρουσιάζονται τα βασικά συμπεράσματα της εργασίας.

SUMMARY

Project's main subject is compulsory expropriation after the constitutional revision of 2001. Firstly, there is a presentation of various things relevant to the right of property, such as the content of the right, its subjects etc. In the second part, compulsory expropriation is described through the quotation of the definition of the term and the requirements for its declaration. In the third and last part there is a presentation and annotation of the revised provisions that are related to compulsory expropriation, namely section 2 and 4 of article 17. In conclusion there are the basic deductions of the project.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ:

- 1)αναγκαστική απαλλοτρίωση
- 2)αναθεώρηση
- 3)αποζημίωση
- 4)άρθρο 17
- 5)δημόσιο συμφέρον
- 6)εμπράγματα δικαιώματα
- 7)ενιαία δικαιοδοσία
- 8)ενοχικά δικαιώματα
- 9)ιδιοκτησία
- 10)in natura αποζημίωση
- 11)Ολυμπιακοί Αγώνες

KEY-WORDS:

- 1)article 17
- 2)compulsory expropriation
- 3)constitutional revision
- 4)contractual rights
- 5)in natura indemnification
- 6)indemnification
- 7>Olympic Games
- 8)property
- 9)public interest
- 10)real rights
- 11)unified jurisdiction

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Αδάμος Α. , Η αναγκαστική απαλλοτριώσις , Νδικ. 9, σελ. 348 επ.
2. Αλιβιζάτος Ν., Η δημόσια ωφελεία στην αναγκαστική απαλλοτριώση (Γνωμοδότηση), ΕΔΔ 1993, σελ. 5 επ.
3. Βεγλερής Φ., Ο «ειδικός νόμος» και οι απαλλοτριώσεις υπέρ των δήμων και κοινοτήτων, ΕΔΔΔ, 1982, σελ. 5 επ.
4. Βενιζέλος Ευάγγελος, Το αναθεωρητικό κεκτημένο: Το Συνταγματικό φαινόμενο στον 21^ο αιώνα και η εισφορά της αναθεώρησης του 2001, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθηνά-Κομοτηνή 2002, σελ. 173 επ.
5. Γεραπετρίτης Γ., Η αναθεώρηση του άρθρου 17 του Συντάγματος , ΔτΑ 10/2001, σελ. 405 επ.
6. Γέροντας Απ., Διοικητικό Δίκαιο, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθηνά-Κομοτηνή 2004, σελ. 347 επ.
7. Γεωργιάδης Απ., Εμπράγματο Δίκαιο Ι, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1991
8. Γεωργόπουλος Κωνσταντίνος, Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, 12^η έκδοση, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2001, σελ. 603 επ.
9. Δαγτόγλου Π.Δ., Συνταγματικό Δίκαιο-Ατομικά Δικαιώματα τ. Β΄, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθηνά-Κομοτηνή 1991, σελ. 891 επ.
10. Δημητρόπουλος Ανδρ. Συνταγματικά Δικαιώματα-Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου , Τόμος ΙΙΙ, Ι΄ Έκδοση, Αθηνά 2004, σελ. 352
11. Δρόσος Γ., Συνταγματικοί Περιορισμοί της Ιδιοκτησίας και Αποζημίωση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθηνά 1997
12. Ζεντελής Γ., Αι απαλλοτριώσεις των εκκλησιαστικών, 1988
13. Κασσιμάτης Γ., Τα συνταγματικά όρια της ιδιοκτησίας, 1972
14. Ο ί δ ι ο ς , Η συνταγματική έννοια της ιδιοκτησίας και η διευρύνσις αυτής, ΕΔΔΔ, 1974, τ. 3, σελ. 205 επ.
15. Ο ί δ ι ο ς , Η απόφαση 40/98 της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου-Οι βάσεις εφαρμογής της αρχής του σεβασμού και προστασίας της αξίας του ανθρώπου και της εγγύησης της ιδιοκτησίας , ΝοΒ 1999, σελ. 705 επ.
16. Κορδογιαννόπουλος Π., Το δικαίον της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως , Ι-ΙV, 1954-1955
17. Ο ί δ ι ο ς , Το δικαίον της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως μετά το ν.δ. 797/1971, 1971
18. Ο ί δ ι ο ς , Το δικαίον της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως με το νέον Σύνταγμα, 1976
19. Κωστάρας Γ.Ε., Η στέρησις της ιδιοκτησίας κατά το ισχύον δικαίον, ΕΕΝ, 1986, σελ. 403 επ.
20. Μάνεσης Αρ., Οι διατάξεις των άρθρων 1-2 ν. 212/1975 «περί τροποποιήσεως του ν.δ. 797/1971» περί απαλλοτριώσεων είναι σύμφωνες με το ισχύον Σύνταγμα , Αρμ., 1977, σελ. 414 επ.
21. Ο ί δ ι ο ς , Αυτοδίκαιη ανάκληση αναγκαστικών απαλλοτριώσεων, σε: Συνταγματική θεωρία και πράξη, 1980, σελ. 730 επ.
22. Μπαλης Γ., Η αναγκαστική απαλλοτριώσις , Μελέται Αστικού Δικαίου, 1934, σελ. 382 επ.
23. Μπαλουκτσής Σ., Το δικαίον των αναγκαστικών απαλλοτριώσεων, 1988
24. Παπαϊωάννου Κ., Απαλλοτριώσεις υπέρ δήμων και κοινοτήτων, 1964

25. Παραράς Ι. Πέτρος, Σύνταγμα και ΕΣΔΑ, Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 2001, σελ. 103 επ.
26. Τσουλούφης Ευ., Επισκόπησις του θεσμού της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως, Δ/νη, 1976, σελ. 624 επ.
27. Τούσης Αρ., Περί αναγκαστικής απαλλοτριώσεως, 1952
28. Φιλάρετος Γ., Αναγκαστική Απαλλοτριώσις, αστική ρυμοτομία, Εφημερίς της ελληνικής και γαλλικής νομολογίας, 1915, σελ. 320 επ.
29. Φιλίππου/Ροΐλος, Το δικαιο της αναγκαστικής απαλλοτριώσεως, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1998
30. Φιλίππου Δ., Η αναγκαστική απαλλοτριώσις και άλλες επεμβάσεις στην ιδιοκτησία υπέρ των οργανισμών τοπικής αυτοδιοικήσεως, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1994
31. Χορομίδης Κ., Η αναγκαστική απαλλοτριώσις, 3^η εκδ., Θεσσαλονίκη 1997
32. Ο ί δ ι ο ς, Η αναγκαστική απαλλοτριώσις, 1989
33. Ο ί δ ι ο ς, Σχέδιο Κώδικα Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων, ΕΕΝ, 1977, σελ. 474 επ. και ΝοΒ, 1980, σελ. 233 επ.
34. Χουβαρδάς Γ., Ο θεσμός της ιδιοκτησίας υπό το πρίσμα των σύγχρονων περί κοινωνικής αποστολής αντιλήψεων και ο θεσμός της απαλλοτριώσεως εις το σύγχρονον δημοκρατικόν κράτος, ΕΕΝ, 1965, σελ. 864 επ.

ΑΡΘΡΑ:

Ηλιοπούλου- Στράγγα Τζούλια, «Η προστασία της ιδιοκτησίας δεν πρέπει να θυσιαστεί χάριν της Ολυμπιάδος», Καθημερινή, 12/12/2000

ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΜΕ ΤΟ ΣΧΕΤΙΚΟ ΘΕΜΑ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ:

1. Βλασερού Ελένη – Περιορισμοί της ατομικής ιδιοκτησίας, Ιούνιος 2004
2. Βορριά Αργυρώ - Η αναθεώρηση του 2001, Ιανουάριος 2004
3. Γεραπετρίτης Γ. – Η Δικονομία της απαλλοτριώσεως :Συνταγματική λογική και προοπτική της «ενιαίας δικαιοδοσίας», Ιούνιος 2004
4. Ο ί δ ι ο ς - Επισκόπηση του άρθρου 17 παρ. 2 και 4 του Συντάγματος, Ιούνιος 2004
5. Παπαγρηγορίου Βλάσιος – Πολεοδομία, Περιβάλλον, Απαλλοτριώσις στο αναθεωρημένο Σύνταγμα, Κώδικας Πολεοδομικής Νομοθεσίας και Κώδικας Απαλλοτριώσεων, Ιούλιος 2004
6. Παπασιδέρη Άννα-Το δικαίωμα της ιδιοκτησίας και η αναγκαστική απαλλοτριώσις, Μάιος 2004
7. Ρεντζεπέρης Δημήτρης – Αναθεώρηση του Συντάγματος 2001, Ιούνιος 2004
8. Στουραϊτού Παρασκευή – Αναγκαστική Απαλλοτριώσις, Ιούνιος 2004

